

וכן ראיתי במוסרים ישרים הנקראים דרך ארץ, מעשה ידי אמן, הרב המובהק רבינו יונה חסיד ז"ל, ³⁸ וז"ל: וצריך אדם לשאל תמיד פי אבותיו אם צריכין כלום ויתנהו להם ואל ימנענו מהם, ואף אם יגזע הרבה ועמל עד שישיגנו. עכ"ד. ^{אוצר החכמה}
הנה למדנו מכל אלו שהמכבד אבותיו ונותן להם טרם שישאלו, ה' למען צדקו ³⁹ מנחילו שתי מעלות אלה, והן הן המעלות הנשאות והרמות הצפונות והמוכנות לצדיקים בעולם הנשמות, לעולם ירשו ארץ נצר מטעיהם מעשה ידיהם להתפאר. ⁴⁰

שער ל"ג

דבר ידוע ומפורסם הוא, ומושכל ראשון הוא, שיש לנו לקבל עלינו מצות ה' ותורותיו באהבה יתרה ובחבה מרובה ולעשותם בעצמנו בכל לבבנו ובכל נפשנו ובכל מאדנו, ¹ ולא ע"י שליח.

ומי לנו גדול מאברהם אבינו ואיתן אדננו ² ואע"פ שהיו לו עבדים ובני בית שמנה עשר ושלש מאות, ³ * נזדרזו בעצמו ובכבודו בענין המצות ולא הניח אחד מהם לעשותם, ⁵ שנאמר (בראשית יז, ז) ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רץ וטוב וגומ', וכתוב (שם פסוק ו) וימחר אברהם האהלה אל שרה וגו', וכתוב (שם פסוק ח) ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם, והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. ארז"ל, שהיה עומד ומשמש עליהם. שמא תאמר כמלאכים נראו לו, לא אלא כערבים נדמו לו, וכדעת רז"ל במ' קדושין. ⁶ ואע"פ שכתוב (שם פסוק ז) ויתן אל הנער וימחר לעשות אותו, כבר נשמרו מזה רז"ל ואמרו שהיה ישמעאל וכדי לחנכו במצות עשה כן. ⁷ וכן בענין העקדה כתוב (שם כב, ג) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמרו, ארז"ל ⁸ מלמד שזריזין מקדימין למצות. והנה לא

הגהות המחבר

* א"א: ודרך הדרש אחרת. ⁴ ע"כ הגהה.

הערות וביאורים

38. לא נודע לנו עד עתה שרבינו יונה חיבר ספר בשם 'דרך ארץ'. וב'ספר היראה' לרבינו יונה לא ראינו שכתב דבר זה בדונו בחובת כיבוד אב ואם. ³⁹ ע"ש ישעיה מב, כא. ⁴⁰ ע"ש ישעיה ס, כא.

1. ע"ש דברים ו, ה. 2. אברהם נקרא איתן האזרחי עפ"י תהלים פט, א ודרשת חז"ל בב"ב טו ע"א. ו'איתן אדוננו' בפיוט 'כי מקדישך' (המתזור האשכנזי, מוסף לראש השנה; מהד' גולדשמידט, עמ' 224). 3. בראשית יד, יד. 4. בנדרים לב סע"א אמרו אליעזר לבדו היה ו'שי"ח' הוא מנין גמטריה של שמו. 5. השווה רמב"ן ורבינו בחיי שם פסוק ז; והמחבר כותב על פיהם. 6. לב ע"ב. 7. אבות דרבי נתן, נו"א פרק יג, עמ' כט; מובא ברש"י לבראשית יח, ז. 8. פסחים ד ע"א.

חבש את חמרו ע"י א' מנעריו ומעבדיו שהיו לו אלא הוא בעצמו. ותנא משמיה דר' אלעזר בר' שמעון,⁹ אהבה מבטלת שורה של גדולה, דכתיב וישכם אברהם בבקר וגו', וכדאיתא בפרק חלק.¹⁰ כלומר, אהבה רבה וחבה יתרה שהיתה לו לא"א במצות ובעבודת ה', היא בטלה שורה של גדולתו, שיחבוש הוא עצמו¹¹ את חמרו כא' הריקים, ולא ע"י שליח כמנהג המלכים והנסיכים.*

וכן מצינו ג"כ את אבותינו ע"ה ביוצאם ממצרים שנזדרזו במצות לעשותם בעצמם ובכבודם, שנאמר (שמות יב, לד) משארותם צרורות בשמלותם על שכמם. כך דרז"ל¹³ אע"פ שהרבה בהמות היו להם משלהם, שכך כתוב (שם פסוק לח) מקנה כבד מאד, מ"מ היו מחבבין את המצות.

וכן מצינו ג"כ את רבותינו בעלי התלמוד, מינייהו מלכי ומינייהו היפרכי,¹⁴ שהיו מתעסקים במצות לעשותם בעצמם ובכבודם, וכדאיתא בשבת פרק כל כתיבי:¹⁵ ר' אביהוא¹⁶ הוה יתיב אתכתא¹⁷ דשגא¹⁸ ושייף¹⁹ נורא. פירוש, היה יושב בכסא שן,²⁰ שעשיר וחשוב היה, והיה נופת את האור ומצית לכבוד השבת.²¹ רב ענן לביש גונדא. פירוש, היה לובש בגד שחור בע"ש, לפי שהיה מתעסק בצרכי שבת בבישול קדרות, וכדי שלא יטנף בגדיו החשובים היה מחליפם בע"ש.²² דתנא דבי ר' ישמעאל, בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג להם כוס לרבו. רב ספרא מחריך רישא. פירוש, אם היה ראש של בהמה לצלותו היה צולה אותו בעצמו ולא ע"י שליח,²³ ומחריך לשון צליה ושרפה הוא, כמו ושער ראשהון לא התחרך דדניאל (ג, כז), ואף בלשון מקרא מצינו, לא יחרך רמיה צידו (משלי יב, כז). רבא מלח שיבוטא. פירוש, הדגים היה מולח בעצמו לצורך אכילת שבת. וכן נמי בפרק שור שנגח את הפרה,²⁴ הנהיג בעיזא

הגהות המחבר

* א"א: ודרך הפשט אחרת, והעד ויבן שלמה את הבית (מלכים א ו, יד).¹²

הערות וביאורים

9. לפנינו בסנהדרין קה ע"ב: תנא משום רבי שמעון בן אלעזר. וכגירסת המחבר באגדות התלמוד ובילקוט, ראה דק"ס שם הערה ב. 10. סנהדרין שם. 11. רש"י שם ד"ה אהבה. 12. שבודאי לא הוא בנאו כמו ידיו אלא שנבנה בציוויו, וכן 'ויחבוש את חמורו' על ידי משרת. 13. מכילתא בא, מסכתא דפסחא, פרשה יג, עמ' 46, תנחומא בא סימן ח, ומובא ברש"י שמות יב, לד. 14. עפ"י ע"ז ח ע"ב. 15. קיט ע"א. 16. לפנינו: אבהו. וראה לעיל שער לא עמוד קלד והערה 3. 17. לפנינו: אתכתקא, וכן נראה שצ"ל, ועיין ערה"ש ערך תכתק. 18. וכ"ה בערוך שם, וכ"ה ('דשאגא') ברש"י שם (ד"ה ומושיף) בשם רבינו לוי, ולפנינו: דשינא. וראה דק"ס שם הערה א. 19. לפנינו: ומושיף. ועיין בדק"ס שם. 20. זהו פירוש גירסת 'דשינא' אבל 'שגא' הוא תדהר, ראה רש"י שם. 21. כרש"י שם ד"ה ומושיף. 22. כרש"י שם ד"ה לביש. 23. כרש"י שם ד"ה מחריך. 24. כבא קמא נה ע"א.

ושבוטא מהו, וכן נמי בפרק כל הבשר, ²⁵ מוחא דשיבוטא כו' (וכן בחולין גבי יילתא התיר לן שיבוטא כו'), ²⁶ פירוש דג גדול. ²⁷ רב הונא מדליק שרגא. ²⁸ פירוש, היה מדליק את הנר של שבת. * רב פפא גדיל פתילתא. ²⁹ פירוש, היה גודל פתילות לצורך הדלקת הנר

הגהות המחבר

* ²⁹ א"א: תחלה כשנשאתי נתתי את לבי להתעסק בשום מצוה לכבוד השבת והייתי מדליק נר של שבת, ואבא מרי ורבי ז"ל מנעני ממנו והיה אומר דהדלקת נר של שבת לאשה נתן ואין לגזול אותה מצוה מהו. ³⁰ והיה מביא ראיה לדבריו מההיא דפ' במה מדליקין, ³¹ דתנן על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן, על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר וכו'. ³² ועוד היה מביא ראיה מב"ר פ' י"ז, ³³ דאיתא התם: ומפני מה נתן לה מצות נר שבת, אמר הב"ה ע"י שכיבתה נשמתו של אדם הראשון לפיכך נתן לה מצות נר שבת. הרי ברור שמצוה זו לנשים נתנה. ³⁴ א"כ תקשי רב הונא איך היה מדליק הנר והיה חוטף מצוה זו מהנשים. אפשר לתרץ דרב הונא פנוי היה או אלמון, אבל אלו היתה לו אשה לא היה גוזל המצוה ממנה. כך נראה לתרץ כפי סברתו של אבא מרי ז"ל.

ומיהו מן הנראה לי מדברי התוספות יכל האיש לעסוק בהדלקת הנר יחד עם אשתו, שהרי גבי הא דאמרינן ³⁵ רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דר' אבין נגרא, חזא דהוה רגיל בשרגא טובא, אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא, כתבו התוספות וז"ל: הכא גרסינן חזא דהוה רגילי, פירוש הבעל והאשה, לכך אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא, ולקמן אמר חזא דהוה רגילה, פירוש האשה לבדה, ולכך קאמר דנפיק חד גברא רבה בזכותה. ע"כ. הרי שיכל הבעל לעסוק עם אשתו יחד בהדלקת הנר. ולפי זה הא דאמרינן הכא רב הונא מדליק שרגא, י"ל שאינו ר"ל שהוא לבדו היה המדליק, אלא כך פירוש, היה מתעסק גם הוא עם אשתו בהדלקת הנר ולא היה מניחה להדליקו לבדה, אלא היה נעשה שותף עמה, ³⁶ ולפי שהיה נותן לבו על המצוה נקראת על שמו, ³⁷ כך נ"ל, וד"ת כפטיש יפוצץ סלע. ³⁸ עד כאן הגהה.

הערות וביאורים

25. חולין קט ע"ב. 26. היא אותה גמרא ואותה עובדא שהביא קודם, וכנראה שכתב ראיה זו בשני נוסחים, ובטעות סופר נכנסו שניהם בטופס הספר. 27. השווה ערוך ערך שבט (ה). 28. לפנינו: שרגי. 29. בגליון כתה"י כתוב לעומת הגהה זו בכתב אחר ומאוחר: 'זכזה נר"ל כונת אשת חיל וכו'. 30. משמע שדינו כחוטף מצוה שחייב 'י' זהובים, עי' חולין פז ע"א ושו"ע חו"מ סי' שפב ס"א. ועי' במחב"ר אור"ח סי' רסג אות ב וחיים שאל ח"ב סי' לח ד"ה והרב יעב"ץ, ואכמ"ל. 31. שבת לא סע"ב. 32. עיין ברמב"ם הל' שבת פ"ה ה"ג שהנשים מוזהרות על הדלקת נר שבת יותר מהאיש, והרב המגיד שם הראה מקורו במשנה זו, וכתב הרמב"ם שם הטעם שהנשים מצויות בבתיים ועוסקות במלאכת הבית. 33. עמ' 160. 34. השווה טור אור"ח סימן רסג. 35. שבת כג ע"ב. 36. כגון שהוא היה מכין את הנרות והיא מדליקתן, או שהיו מדליקין נרות רבים בבית והוא היה מדליק אחד מהם. 37. מעין זה כתב מהרש"א בחידושי אגדות לשבת קיט ע"א ד"ה מדליק שרגא:

של שבת.³⁹ רב חסדא פרים סילקא. פירוש, היה מחתך הירק, ופרים לשון חתוך ובקוע הוא, כמו בגדיו יהיו פרומים (ויקרא יג, מה).⁴⁰ ויש גורסין פרים בסמ"ך,⁴¹ ואין נראה כן מדברי רש"י.⁴² רבה ורב יוסף מצלחי ציבי. פירוש, היו מבקעין עצים לבשל לכבוד השבת, ולשון מקרא הוא כמו וצלחו הירדן לפני המלך (שמואל ב יט, יח), לפי שהעובר במים הוא כאלו בוקע אותם.⁴³ ר' זירא מצתת צתותי. פירוש, מצית את האור בעצים דקים.⁴⁴ רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק, אמר אלו מקלעי לי ר' אמי ור' אסי מי לא מכתפנא ועיילנא⁴⁵ קמייהו. פירוש, (היו נושאי') [היה נושא] משאות כלי תשמיש לצורך שבת, והיה עושה ק"ו בעצמו משני גדולי הדור, שאלו היו פוגשים לו בדרך היה נושא כליהם,⁴⁶ ואם לכבוד בשר ודם כן ק"ו ליום ה' הגדול והנורא.⁴⁷ והנה החכמים הללו שהזכרנו אע"פ שהיו להם משרתים ועבדים, וכמו שאמרנו בר' אביהוא דלעיל שהיה כ"כ עשיר ומפונק עד שהיה יושב על כסא שן שהוא טכסיס מלכותי, וכמו שכתוב (מלכים א י, יח) ויעש המלך כסא שן וגו', אפ"ה היו משתדלים במצות בעצמם כדי לקבל יותר שכר, שאינו דומה העושה מצוה בעצמו לעושה מצוה ע"י שליח. וכדאמרין בפ"ב דקדושין,⁴⁸ האיש מקדש בו ובשלוחו, ומקשינן השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא, ומתריצין אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו. פרש"י⁴⁹ דכי עסיק גופיה במצוה מקבל שכר יותר. וא"כ כן ראוי לנו לעשות במצות כבוד אב ואם, שאף אם יהיה הבן כבן עזאי בשוקי טבריא,⁵⁰ ואף אם יהיה עשיר עצום ויש לו עבדים ובני בית הרבה מאד כדי שישתרו את אבותיו ויעשו להם כל צרכיהם, אפילו הכי ראוי לו לבן לשרת את אבותיו בעצמו ולא ע"י שליח. וראיה על זה מיעקב אע"ה שנענש משום שנסע והניח את אבותיו ולא היה שם עמהם לשרתם בעצמו. כך אמרו חכמים:⁵¹ ויתאכל על בנו ימים רבים (בראשית לז, לד), כ"כ

הערות וביאורים

דהוא (ר' הונא) מרא דשמעתין בפ' במה מדליקין דאמר הרגיל בנר כו' דמשמע דהאיש נמי חייב בנר, וכמ"ש התוס' (שבת כג ע"ב) דהוה רגילי בנר הבעל והאשה ע"ש. ועיין בטור אורח חיים שם שכתב שהנשים מזהירות במצות הדלקה יותר. ופירש הב"ח שאפילו אם ירצה האיש להדליק משום שמצוה בו יותר מבשלוחו, אין בידו לדחות את אשתו ממצוה זו. עי"ב. והיינו שאין ביד האיש לדחות את אשתו מכל וכל ממצוה זו, אבל יכול הוא להשתתף עמה. ועיין בפרי מגדים שם, אשל אברהם, ס"ק ו. 38. ע"ש ירמיה כג, כט. ועיין שבת פח ע"ב, ורש"י לבראשית לג, כ. 39. וכ"פ רבינו פרחיה שבת קיט ע"א. 40. רש"י שם ד"ה פרים. 41. הראשונים הביאו שיש גורסים בשבת עד ע"ב: 'האי מאן דפריס סילקא' וכו'. עיין רש"י שם ד"ה דפריס, וערוך ערך פרס. והגורס שם 'דפריס' יגרוס גם כן 'פריס'. 42. קיט ע"א ד"ה פריס. ועיין ברש"י שבת עד ע"ב שדחה גירסת 'דפריס'. 43. עיין רד"ק ורלב"ג לשמואל ב שם. 44. רש"י שם ד"ה מצתת. 45. לפנינו ליתא. 46. עיין מ"ש רש"י שם בד"ה מכתף ועייל. 47. ע"ש מלאכי ג, כג. 48. מא ע"א. 49. שם ד"ה מצוה, בשי"ק. 50. עפ"י עירובין כט ע"א. 51. עיין מגילה טז סע"ב ואילך.

החומר

שנה כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם, עשרים שנה שהיה בבית לבן ושתי שנים בדרך בשובו מבית לבן. * וזה הוא שאמר ללבן (בראשית לא, מא) זה לי עשרים שנה

החומר 1234567

הגהות המחבר

* הגהה. אמר אליהו: קשה לי למה נענש יעקב אבינו במקום זה, והלא אנוס היה ומתוך אנוס שהיה ירא מעשו נס מלפני אבותיו, ואדרבה לקיים גזרת אבותיו נתכון, וכמו שאמרה לו רבקה אמו, ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה (בראשית כו, מג), ואף יצחק אביו כן אמר לו, שנאמר (שם כח, ה) וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם וגו'. א"כ כיון דמתיו אנוס יצא ולשם שמים כיון כדי לקיים רצון אבותיו, תקשי למה נענש. שמא תאמר נהי דאבותיו צוו לו ושלחוהו, לא היה לו לאחר כ"ב בחרן, ותחלתו באנוס וסופו ברצון היה, הילכך נענש. אי אפשר לך לומר כן, שהרי כששלחה רבקה את דבורה בפדן ארם לקחת אותו משם, תכף חזר אל אבותיו. ועוד שרבקה צותה לו שלא יחזור אליה עד שתשלח לו לחזור שנאמר (שם כז, מה) ושלחתי ולקחתיך משם, וכמו שהביאו רש"י ז"ל בפירוש החומש⁵² משם ר' משה הדרשן. ובלאו זה המדרש נמי קשה הוא להלום ולומר שנענש כ"ב שנה בשביל שאיחר כ"ב שנה, דיש לנכות ולהפחית מהם לפחות כל השנים שהיה אנוס עד שוב חמת אחיו. ועוד השתי שנים שנתעכב בדרך מה תהא עליהן. ועוד הלא רש"י עצמו כתב בפסוק אעבדך שבע שנים (שם כט, יח), הם ימים אחדים שאמרה לו אמו, וישבת עמו ימים אחדים (שם כז, מד). ותדע שכן הוא, שהרי כתוב (שם כט, כ) ויהיו בעיניו כימים אחדים. עכ"ד. ולדעת הרב תקשי למה לקה כ"ב שנה, והלא יש לנכות ולהפחית מהן הז' שנים הללו שהרשתה אותו אמו עליהן.

וחתרתי במפרשים ז"ל ולא ראיתי מי שנתחבט בזה לכתוב בו כלום,⁵³ זולתי החכם ר' בחיי ז"ל שנעקץ⁵⁴ בזה בפרושו בתורה,⁵⁵ וכתב וז"ל: אפשר לומר כי דעתם היה שיקדש את לאה ויחזור מיד כשישלחו בשבילו, אבל הוא נתן עיניו ברחל הקטנה ליפיה ואמר (שם כט, יח) אעבדך ז' שנים, א"כ כל הזמן שנתעכב היה ברצונו. ע"כ לשונו.

ודבריו תמוהין בעיני ואין תירוצו עולה יפה מכמה אנפי. חדא שהיאך יעלה על הדעת שרצונם היה שיקדש את לאה אם לא תשא חן בעיניו, והלא משנה שלמה שנינו⁵⁶ האיש מקדש

הערות וביאורים

52. בראשית לה, ח. 53. עיין ב'אמרי נועם' לבראשית כז, מד שהקשה קושיא זו והביא משם ר' יהודא מפר"ש שתירץ שלסוף י"ד שנה ששהה יעקב בבית עבר נתקרה חמתו של עשו, ושלחה רבקה את דבורה מניקתה אחריו להשיבו לביתו ולא רצה לחזור. והביא דבריו מהרש"א בחידושי אגדות למגילה טז ע"ב ד"ה גדול ת"ת, עי"ש. וכן עמד על קושיא זו בשו"ת הרדב"ז (מכ"י) סוס"י קסה, ותירץ: כיון שמדעתו אמר ללבן אעבדך ז' שנים ברחל בתך הקטנה, והיה לו לקחת זמן קצר מזה, שזה גרם לו שהוצרך לעבוד ז' שנים אחרות בלאה, וכיון שמדעתו האריך הזמן כל כך, לפיכך גלגלו עליו כל השנים ונענש עליהם. ועי"ע מ"ש בזה ב'עיון יעקב' לעין יעקב מגילה שם. 54. ר"ל: שהרגיש. המחבר משתמש עוד בביטוי זה בעמ' קנא, קנב, רסא, שמג. 55. בראשית כח, ה, בשינויים קלים. 56. קידושין מא ע"א.

הגהות המחבר

בו ובשלוחו, ומקשינן השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא, ומתריצין אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו. איכא דאמרי בהא אסורא נמי אית בה, כדרב יהודה,⁵⁶ דאמר רב יהודה אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח). ע"כ שיטת הגמרא. הא קמן דתלמוד ערוך הוא בידן דאין לו לאדם לישא אשה על כרחו אלא א"כ נושאת חן בעיניו. ואין צריך לומר לדעת הי"א דסבירא להו דאף איסורא איכא במלתא, א"כ היאך נאמר שיצחק ורבקה צוו את יעקב לישא אשה אם לא תשא חן בעיניו הפך הדין, וכש"כ במקום זה שהכתוב העיר על יופי (לאה) [רחל] ועל כיעור לאה, שנאמר (בראשית כט, יז) ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה. ועוד אף אם יאמר כן, היאך יתכן לחזור מיד, הלא יש לנכות לו ולהמעט שהוי ההליכה והחזרה. ועוד איך יתכן שאבותיו יתפצו שיקדש ויחזור מיד, ואימתי יקיים י"ב שבטים. מכל הני נראה לעניות דעתי שאין תירוצו זה מחזור כלל. ואף על פי שכתב אפשר לומר וכו', כבוד הרב במקומו עומד, ולדידי אי אפשר לומר כן כלל. וכשכ"ן [וכל שכן] דלדעת רש"י יקשה מאד וכדפרשית. וחפשתי בחדושי רש"י שעשה האלוף מהר"ר אליא מזרחי ז"ל ולא מצאתי לכתוב בזה כלום. ונפלאתי איך מי שלא הניח דבר גדול ודבר קטן בדברי הרב שלא פירשו ושלל ביארו, איך לא שת על לבו לכתוב דבר במקום ברור כזה.

לפיכך אני אומר אם לא נסתיים הדבר בגדולים יסתיים בקטנים.⁵⁷ ונראה לי ליישב, דנהי דיעקב באונס יצא מלפני אבותיו וכדי שיקיים צוויים ומצותם כיון, מ"מ מה שאהב יצחק את עשו ורצה לברכו, על כל פנים איזה חטא גרם ליעקב זה. וכמו שדרשו רז"ל,⁵⁸ אין מיתה בלא חטא ואין ייסורין בלא עון. שהרי הברכות היו של יעקב מן הדין, וא"כ יצחק שרצה ליטלם ממנו ולתת אותם לעשו, על כרחיך איזה חטא היה בענין עד שהוצרך יעקב להערים ולקחת הברכות. ואז קם עליו עשו למשטין, עד שנדחקו אבותיו והוצרכו לצוות לו שיברח מפני עשו, ועמד בזו ההליכה כ"ב שנה עד שיחזור. לפיכך יש לומר שלקה כ"ב שנה במדה ובמשורה, ולא הפחיתו לו אפילו יום אחד ורגע כי מימריה.⁵⁹ לפי שלולי שחטא לא היה יוצא משפט מעוקל שיחפץ יצחק לברך את עשו יותר ממנו, ולא היה צריך להצטער ולברוח כל אותם שנים וימים. ואם כן, כיון דסוף סוף ע"י חטא שחטא יעקב נתן הקדוש ב"ה בלבו של יצחק, רצה יצחק ליטול ממנו הברכות ולתתם לעשו, אלא שיעקב נתחכם ולקחם, וע"י כן הוצרך לברוח ולא קיים מצות כבוד אבותיו. א"כ בדין היה שיענש וילקה כנגד כל השנים שהיה חסר מפניהם ולא קיים מצות כבוד אב ואם, כיון שהוא היה הגורם כל המאורע. כך צריך לומר לפי אגדה זו.

הערות וביאורים

56. לפנינו נוסף: אמר רב. וכן להלן. 57. המליצה שאולה ממאמרו של ר' אלעזר בבבא בתרא קכה ע"ב: 'דבר זה נפתח בגדולים ונסתיים בקטנים'. 58. שבת נה סע"א. 59. (הביטוי) ברכות ז ע"א; שבועות טז ע"ב.

וכן נמי יש ללמוד מהשבטים ע"ה, שהיה כל אחד וא' מהם מבטל ממלאכתו שהיתה לו בשדה והולך אל אביו דבר יום ביומו כדי שישרתוהו ויעבדוהו. כך אמרו חכמים: ¹²³⁴⁵⁶⁷אח"כ וישב ראובן אל הבור (שם לו, כט), ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו ללך ולשמש את אביו. ע"כ. ועוד דרשו בבראשית רבה: ⁶⁵ וישמע ראובן ויצילהו מידם (שם פסוק כא), והיכן היה, ר' יוסי ור' נחמיה ורבנן. ר' יוסי אמר כל א' וא' מהן היה משמש את אביו יומו ואותו היום של ראובן היה. ע"כ. ותמה על עצמך, וכי חסרים היו מביתו של יעקב

אבל לפי רבותינו בעלי האמת שתורתם אמת וקבלתם אמת, לא היה בדבר הברכות חטא ליעקב כלל.⁶⁰ אמנם מה שאהב יצחק את עשו ורצה לברכו ורבקה אוהבת את יעקב, הכל בהשגחה יתרה ובחכמה נפלאה, ומוכרחים היו כל אותם מעשים וקורות כדי שישבו הדברים אל שרשם ואל ביתם הרמתה. וכל אותם ענינים ממרום וממקום קדוש היו נעתקים, והדברים עתיקים. עד כאן הגהה.

60. השווה זוהר בראשית קמג ע"א-ע"ב: 'כל הני ברכאן מסטרא דחולקיה דיעקב הוו ומדיליה נטל, ואלין ברכאן הוו קא בעי יצחק לברכה ליה לעשו, ובגין כך עבד קב"ה וגרם ליה ליעקב לנטלא מדיליה' וכו'. וראה רבינו בחיי על התורה, בראשית כז, יט. 61. בראשית לז, לד. 62. כגון חזקוני לבראשית לז, לד. 63. תמוה הדבר לומר שמפני שלא היה יכול לקיים המצוה בגופו שויתר עליה לגמרי שלא לקיימה אפילו ע"י שליח. ונראה שיש בזה שני גדרים: (א) מצות כיבוד אב ואם שכל מטרתה להתנהג בכבוד ולהראות כיבוד, כגון שמשמשו כעבד את רבו. מצוה זו אי אפשר לה שתתקיים ע"י שליח, שהכיבוד בגופו הוא גדר המצוה. (ב) מצות כיבוד שכל עיקרה אינו אלא לספק צורכי הוריו, מצוה זו מתקיימת אף ע"י שליח. ונאמר שיצחק היה לו משלו נכסים ועבדים, ואינו נצרך ליעקב לפרנסו. ואם מצד הכיבוד שבגופו, הרי כיון שלא היה יעקב יכול לכבדו בגופו, אי אפשר לחלק המצוה הוזה שיתקיים ע"י שליח. ועיין בהערה 67. 64. לשון רש"י בפירושו לבראשית לז, כט, וכנראה מקורו בבראשית רבה שמביא המחבר בסמוך. 65. פרשה פד, טו, עמ' 1018. ולנוסחת המחבר ראה

אבינו עבדים ובני בית לשרתו, והלא הכתוב העיד על עשרו ועל רבוי עבדיו ומשרתיו, שנאמר (שם ל, מג) ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגו'. וא"כ היכן היו כל השפחות הרקחות והטבחות והאופות⁶⁶ וכל העבדים והמשרתים הללו ולא שמשוהו, הקצור קצרה ידם לשמש ולשרת זקן אחד בא בימים, עד שהיו בניו היקרים והמעונגים צריכים לעמל ולטרוח לבטל ממלאכתם שהיה להם בשדה, לחזור בביתם איש ואיש דבר יום ביומו כדי שישרתוהו. אלא ודאי לא עשו כן אלא כדי שיזכו ויקיימו בעצמם ובכבודם מצות כבוד אביהם כדי שיקבלו יותר שכר.⁶⁷ כצפרים עפות כן תגן מצוה זו עליהם, גנון והציל, פסוח והמליט.⁶⁸

המדרש

שער ל"ד

המדרש

וכן יש לדקדק ג"כ מההיא דגמ' קדושין פ"ק,¹ דאיתא התם: א"ר אביהוא² כגון אבימי ברי קיים מצות כבוד כו', וקאמר התם: חמשה בני סמיכי הוו ליה לאבימי בחיי אבוה, וכי הוה אתי ר' אביהוא קרי אבבא, רהיט ואזיל ופתח ליה ואמר אין אין עד דמטאי התם. פירוש, חמשה בנים מוסמכים היו לו לאבימי בחיי ר' אביהוא אביו, ואפילו הכי כשהיה בא ר' אביהוא והיה קורא בפתח ביתו שיפתחו לו, היה רץ אבימי בנו ואומר אין אין, כלומר אני אפתח אני אפתח, ולא היה מגיח לשום א' מבניו או מבני בניו או מעבדיו וממשרתיו שיפתחו לו.³ דר' אביהוא עשיר גדול היה, כדמוכח מההיא דפרק כל כתבי⁴ שהבאתי,⁵ שהיה יושב על כסא שן שהוא טכסיס מלכותי וכדכתבתי.⁶ וא"כ כיון דעשיר כ"כ היה, פשיטא ופשיטא שהיו לו עבדים ובני בית שיפתחו לאביו, וא"כ למה היה מטריח אבימי בנו את עצמו ורץ וצווח ואומר אני אפתח אני אפתח מפחדו פן יקדמנו אחר ויפתח. אלא על כרחין לא עשה כן אלא מתוך

הערות וביאורים

בשינויי נוסחאות שם. 66. ע"ש שמואל א ח, יג. 67. עיין ברמב"ם הל' ממרים פ"ו ה"י: מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן. ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר, יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם. הרי שכל זמן שאפשר לו לעסוק בעצמו, אין לו לצוות לאחרים לטפל בהם. והנה מדין מצוה בו יותר מבשלוחו איננו חייב לעסוק בגופו בכל פרטי הכיבוד, ודי היה לקיים ענין זה אם יכבדם בגופו באחד מפרטי הכיבוד בלבד, אלא בהכרח שמעצם מצות הכיבוד הוא שיטפל בהם בגופו בכל כמה שאפשר. והיינו כי בכלל מצות כיבוד ישנם מצבים שאין המצוה מתקיימת אלא בגופו, כמ"ש בהערה 63. 68. ע"ש ישעיה לא, ה.

1. לא רע"ב. 2. לפנינו: אבהו. וראה לעיל שער לא הערה 3. 3. רש"י שם בהרחבה.
4. שכת קיט ע"א. 5. בשער לג. 6. שם.